

A Kolozsvári Kórbonctani Intézet tevékenysége Genersich Antal vezetése alatt

Szilágyi Marietta

Maros Megyei Szociális Gondozási és Gyermekvédelmi Igazgatóság

Activitatea Institutului de Anatomie Patologică din Cluj sub conducerea lui Genersich Antal (1871-1895)

În această lucrare am studiat activitatea Institutului de Anatomie Patologică din Cluj, de la înființarea lui din 1871 până în 1895. Au fost analizate 3354 protocoale de necropsie din perioada respectivă. S-a conturat o imagine asupra morbidității și mortalității ale acelor timpuri, comparând diagnosticile morfopatologice cu statisticile contemporane ale spitalului public Carolina din Cluj, de unde au provenit majoritatea cadavrelor.

Cuvinte cheie: istoria medicinei, istoria anatomiei patologice, Cluj

The Activity of the Institute of Pathology from Cluj, in the Genersich-period (1871-1895)

In this study I explored the old autopsy registers, kept at the Institute of Anatomy and Pathology from Cluj. There were analyzed 3354 entries, focusing on the morphopathological diagnosis and the most frequent causes of mortality in that time. An image of the morbidity and mortality rates was outlined by comparing the morphopathological diagnosis and the contemporary statistical data from the Carolina Public Hospital from Cluj, which provided the majority of cases.

Keywords: history of medicine, history of pathology, Cluj

Orvostudományi Értesítő, 2009, 82 (1): 57-60

www.orvtudert.ro

1870 augusztusában, az 17226-os számú császári-királyi rendelet alapján a Kolozsvári Orvos-sebész Intézetben önálló kórbonctani tanszéket hoztak létre, melynek élére dr. Genersich Antalt, pesti egyetemi tanársegédet és pestvárosi Rókus-kórház és szegénygyermek-kórház kórbonctan főorvosát nevezték ki [3].

A Kolozsvári Orvos-sebész Tanintézetben 1869-ben vezették be kötelező tantárgyként a kórbonctant, a törvényszéki orvostannal és tetszhaláltannal egybekötve, az előadásokkal pedig dr. Török Aurél tanárt bízták meg. Több tantárggyal is bővült ez évben az intézet tanrendje, az oktatás idejét pedig 4 évre növelték. Az egyetem-alapítás gondolata már egyre inkább napirendre került, de megvalósítani csak 1872-ben sikerült. Mindaddig Erdély felsőfokú egészségügyi oktatási intézménye az Orvos-sebész Tanintézet maradt.

Az intézet működésének utolsó éveiben tapasztalható szellemi fellendülés előkészülete volt a hön óhajtott orvosi egyetemnek. Az Orvos-sebész Tanintézet tanáraiból lettek a későbbi orvosi egyetem megalapítói. Genersich Antal, a kórbonctani tanszék vezetője egyike volt iskola-alapító orvos professzorainknak. Neki köszönhetően a kolozsvári egyetemen a kórbonctan tudománya rövid idő alatt elérte az európai színvonalat.

Genersich Antalt igen mostoha viszonyok fogadták Kolozsváron: az országos Karolina kórház szűkös bonckamrája és szegényes műszerezettség. Néhány hónap elteltével a körülmények lényegesen javultak azáltal, hogy a kórbonctani helységet a Sétatér utcai nagyobb épületbe helyezték át, a minisztérium pedig külön összeget utalt ki az újonnan létrehozott kórbonctani tanszék felszerelésére [3].

A kórboncolási leleteket és diagnózist boncjegyzőkönyvben rögzítették, aminek egyébként már volt hagyománya, hiszen Genersich érkezése előtt is végeztek boncolásokat, és jegyzőkönyvet vezettek észrevételeikről. Napjainkban a kolozsvári Kórbonctani Intézet archívumában megtalál-

ható legrégebbi boncjegyzőkönyv 1866-ból való. A regiszter első oldalán a következő bejegyzés található: *Az elméleti és törvényszéki orvostani tanszék boncolási jegyzőkönyve Kolozsvárott vezetve Balogh Kálmán nyilvános rendes tanár által 1866 (1. ábra)*. 1870-ig 56 esetről készült jegyzőkönyv.

Ma a Kolozsvári Anatómiai és Kórbonctani Intézet könyvtárában őrzik a régi boncjegyzőkönyv-regisztereket, kórszövet-tani naplókat 1866-tól kezdődően egészen az első világháborúig; továbbá a két világháború közötti időszakból néhányat. Jelen munkámban ezeket a boncjegyzőkönyveket tanulmányoztam, kiválasztva a Genersich Antal vezette időszakot.

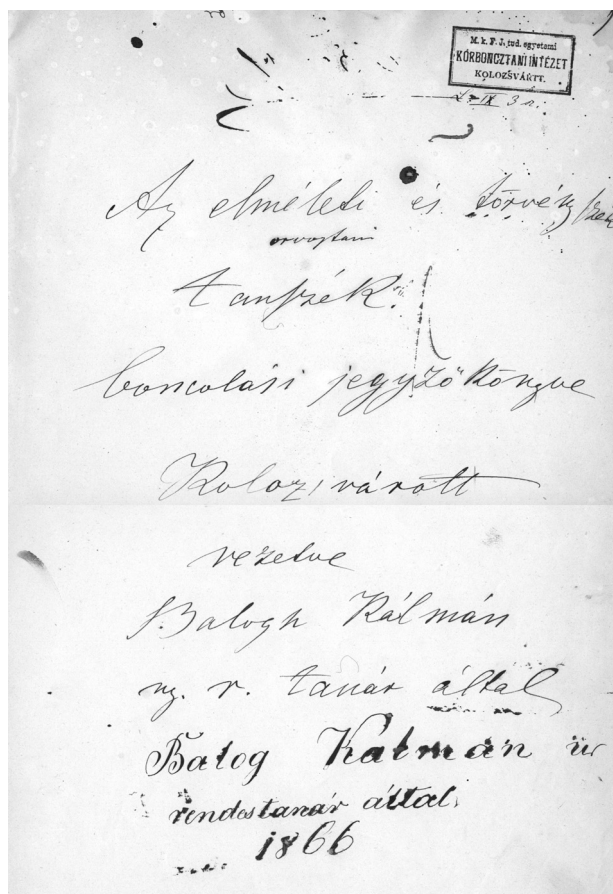
A boncjegyzőkönyvi leírás a napjainkig is fennmaradt hagyomány szerint történt, részletesen, és választékos megfogalmazásban. A jegyzőkönyvet író orvos nem szorítkozott csupán száraz szakkifejezések használatára, hasonlatokat, jelzőket használt, hogy minél szemléletesebb leírást nyújtson. A protokoll szabályait betartva, logikus sorrendben mutatta be a boncolás során észlelt kóros elváltozásokat. Az írás külalakra is roppant igényességet áruul el: szemet gyönyörködtető, kalligrafikus betűk, nyoma nincs elhamarkodottságnak, kihúzásoknak, betoldásoknak (2. ábra). Sajnos nem mindig tudjuk azonosítani a feljegyzőt, mert nincs mindig aláírva, vagy pedig nem olvasható az aláírás. A szemléletes leírásra példa képpen idézünk egy 1871-es boncjegyzőkönyvből: *„A hörgmirigyek ébenfa feketék, igen puhák, szétmállók. A nagyceplepsz hájdús, beloldala a hasfalhoz szálagosan odanöve, s e tájon számos barnás-feketés apró petty. A lép valamivel nagyobb, puha, szétmorzsolható, vérdús. A gyomor légtől puffadt, ürében kevés vörhenyes nyák, mely a hozzá keveredő fehéres czafatokkal együtt a nyálkahártyához tapad. Ez utóbbi általában halvány szürkés. A gyomor nyálkahártyája valamint a bennéke is csípős, keserűmandula szagú ... A vesék dús hájrétegbe burkolvák, mely a megvastagodott vesetokkal szorosan összefügg, úgy hogy csak azzal együtt fejthető le. A bal vese igen kicsiny, 10 cm hosszú, 5 és ½ cm széles, 3 cm vastag, igen petyhüdt, felülete egyenetlen, dudoros, halványvörös, itt-ott fehér pontokkal, metszlapján kéregállománya erősen megfogyottnak (5, helyenkint 2 mm-re vékonyultnak) mutatkozik, ellenben a vesemedence s vesekelyhek szerföltött kitágulvák, nyálkahártyájuk tetemesen megvastagodva, halvány, ürökben zöldessárga folyadék.”*

Dr. Szilágyi Marietta

540083 Marosvásárhely - Târgu Mureș

str. Trébely 25

E-mail: ettiszilagyi@gmail.com

1. ábra. A legrégebbi boncjegyzőkönyv első oldala

A boncjegyzőkönyvi leírás a következő protokoll szerint történt:

Név, életkor, családi állapot, foglalkozás, halál beálltának ideje.

Külvizsgálat: alkat, bőr, haj, szem.

Belvizsgálat:

- koponya, kemény agyhártya, lágy agyhártya, agy vizsgá-
lata,
- nyak, pajzsmirigy,
- mellkasi szervek:
szívburok leírása, szívizom, szívbelhártya, billentyűk,
tüdő, hörgők, légcső, gége, nyelőcső,
hörgők körüli nyirokcsomók,
- hasüreg:
cseplesz, lép, gyomor, patkóbél, máj, epehólyag, epe-
vezeték, hasnyálmirigy, vékonybél, vastagbél, vesék,
mellékvesék, húgyvezeték, húgyhólyag majd a belső és
külső nemi szervek.

Diagnózis: kórbontani és kórszövettani diagnózis. Ez utóbbit, ha elvégezték, utólag vezették be a boncjegyzőkönyvbe, melléklet, vagy górcső vizsgálat alcímen. 1890 után a kórszövettani vizsgálatok gyakoribbá váltak, és külön nyilvántartásban vezették őket.

A boncolások rendszeresítését Genersich Antal vezette be. Érkezésétől, 1870 őszétől kezdődően egészen 1895-ben bekövetkező távozásáig a Kolozvári Kórbonctani Intézetben 3356 boncolást végeztek. 1870 szeptemberétől, az önálló kórbon-

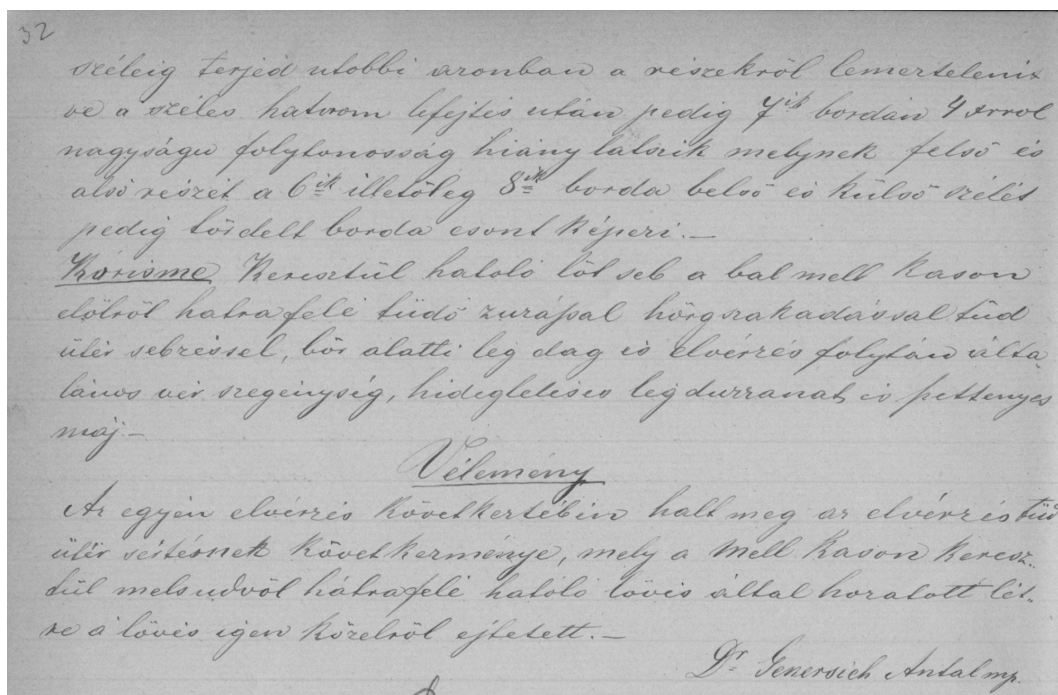
tani tanszék megalakulásával, különvált a kórbonctan és törvényszéki orvostan. Ettől kezdődően a rendőri és törvényszéki esetekről külön nyilvántartás készült, ami az első 10 évben (1870 október-1880 december között) 363 esetet jelentett.

A kórbonctani intézetben felboncolt holttestek valószínű, hogy csak a kolozsvári kórházakból származtak, a vidéki kórházakból nem szállították az ott elhalálozottakat. Egész biztos adataink csak 1886 márciusától kezdődően vannak, mert ekkortól jegyezték be a kórházi osztályt ahol az elhalálozás történt. Az általunk vizsgált időszakban Kolozsvárnak egy közkórháza volt, az országos Karolina kórház. A Karolina kórházat 1811-ben alapították, de működését csak 1818-ban kezdte el, kezdetben két: belgyógyászati és sebészeti osztályokkal, amelyek idővel tovább szakosodtak, fokozatosan bővültek. A belgyógyászati osztályról leválasztották a fertőző betegek osztályát, a TBC-s betegeket, a sebésztől a szemészetet, külön volt a szülészeti osztály, valamint az elmebetegeket elkülönítő osztály [2]. Elhelyezésüket tekintve, különböző épületekben működtek. A Karolina kórházon kívül Kolozsváron létezett egy katonai kórház, és három szegénykórház vagy más néven aggménház. is. Néhány eset feltehetően ezekből az intézményekből is kikerült, de nem volt számottevő. 1886 után a következő bejegyzéseket találjuk: *belkóroda, közosztály, szülészet, sebészet, bőr-bujakór osztály, szemészet, privat és rendkívüli boncolások*. Az esetek száma pedig a felsorolás sorrendjében csökkent. 2-3 évente fordult elő egy katonai kórházi eset, és 2-3 intézeti eset. A Karolina kórház évi betegforgalmáról készült jelentéseket időnként közzétették a korabeli orvosi szaklapokban. A Kolozsvári Orvos-Természettudományi Társulat Értesítőjében olvashatjuk az 1877-es évről [4]: „A helybeli országos Károlina kórházban az 1876-ról ápolás alatt maradt betegekkel együtt gyógykezeltetett 3342, ezekből elbocsátottatott gyógyulva 1726, javulva 279, gyógyíthatlanul 94, a nagy szebeni tébolydába küldetett 1, meghalt 149.” Ebben az évben a Kórbonctani Intézetben 134 boncolást végeztek. Összevetve az elhalálozottak számát a boncolások számával, azt találjuk, hogy 89%-ban felboncolták a kórházban elhunytakat. Hasonló volt az 1878-as kimutatás is, amikor is az elhalálozottak száma 208 volt, a boncolások száma pedig 176 [5]. A boncolások számbeli eloszlását a 3. ábra mutatja.

1873-ban a boncolások száma kiugrik, mert ebben az évben Kolozsváron kolera járvány volt, amiről több korabeli feljegyzésből is értesülhetünk. Hasonló volt a helyzet 1893-ban is.

Ha a kórbonctani diagnózisok eloszlását követjük nyomon, hű képet kapunk a 19. század második felében előforduló betegségekről, gyakoribb halálokokról, járványokról (4. ábra). A kórbonctani diagnózisok a kolozsvári helyzetet tükrözik, de következtethetünk általában az erdélyi állapotokra. Hasonló volt a helyzet Európa-szerte is, korabeli statisztikai jelentéseket értékelve [1].

Az általunk vizsgált időszakban (1870-1895) a boncjegyzőkönyvek alapján (3354) a leggyakoribb halálok a gümőkór volt (700 eset), annak minden formájával: leggyakoribb a tüdő-tbc, majd tbc-s meningitis, peritonitis, csont, vese tuberkulózis volt. A második helyen a heveny légúti megbetegedések állnak,

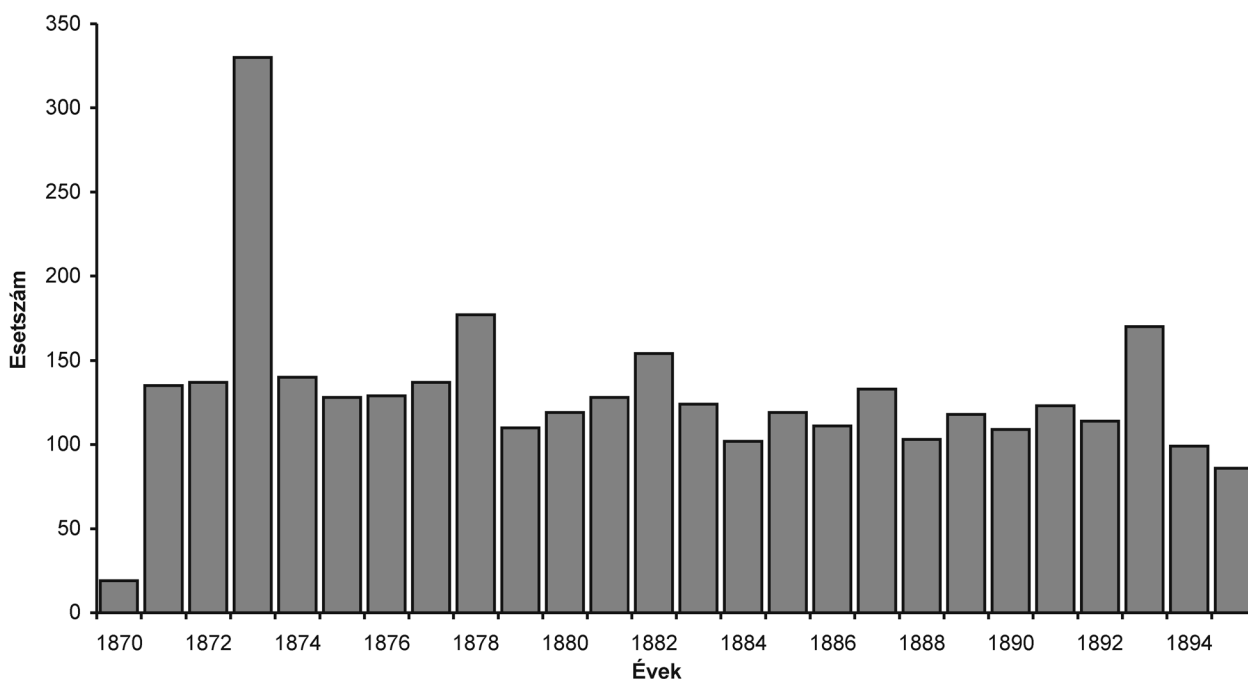
2. ábra. Genersich Antal boncjegyzőkönyvi bejegyzése

főként az alsó légútiak, amelyek a kórbontani leírásokból következtetve nagyrészt bakteriális eredetűek voltak.

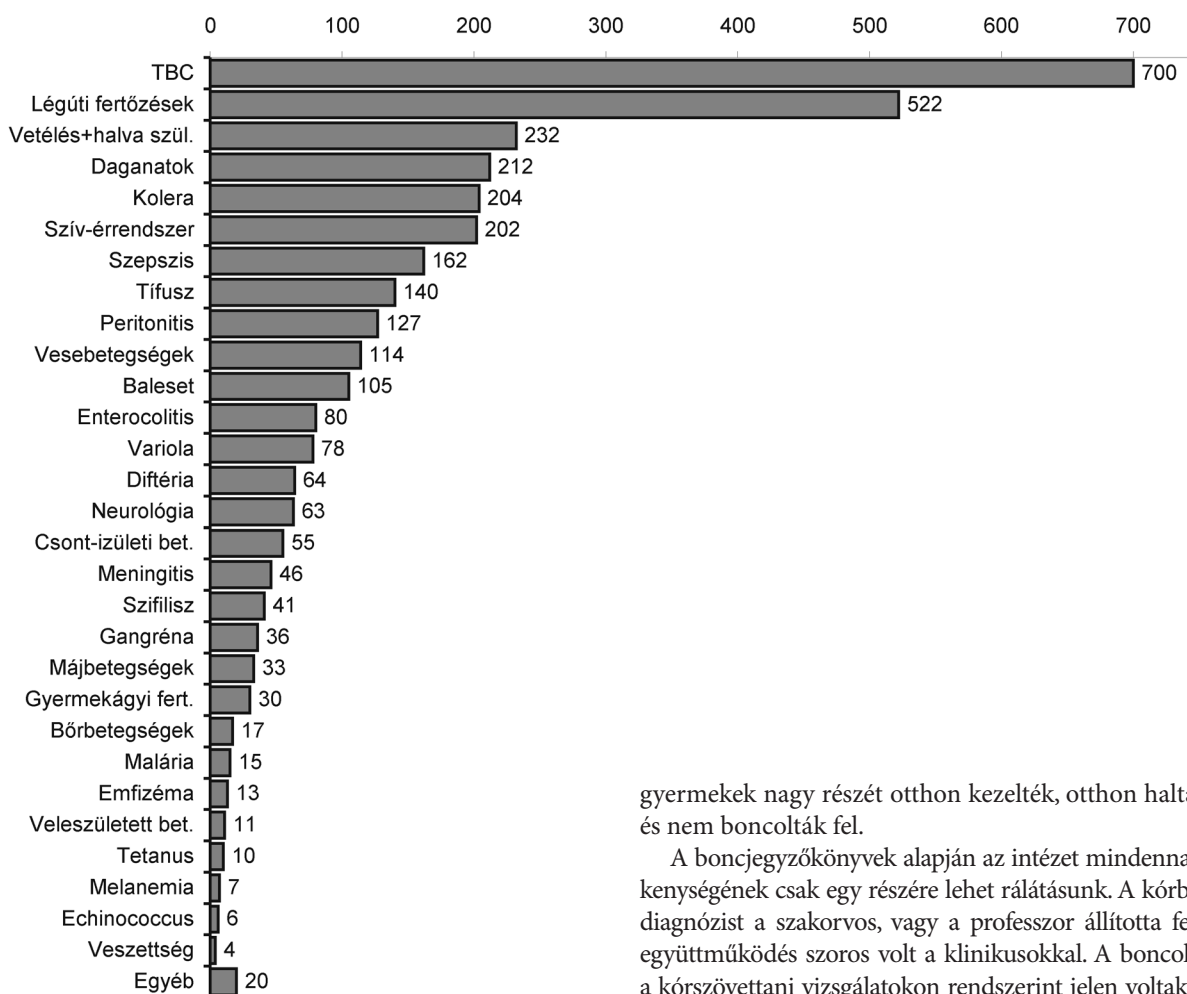
A daganatok, mint halálok, a negyedik helyen találhatók. Az általunk vizsgált 25 év alatt 212 esetet találtunk, a férfiak és nők közel egyenlő arányban vannak képviselve (109 nő, 103 férfi). A nőknél a leggyakoribb a méhdaganat volt (48 eset), a férfiaknál a tápcsatornai daganatok (55 eset).

A szív- és érrendszeri betegségek osztályába besoroltam

az akut és krónikus eseteket egyaránt. Lényegesen nagyobb a subacut és krónikus esetek száma, pl. az endocardium és a szívbillentyűk bántalmai, szemben a hirtelen halált okozó myocardialis infarktussal, aorta-aneurysmával, tüdő-emboliával. Az akut szívmegbetegedésekkel feltételezhetően a beteg nem került a kórházba. A szívizom ischaemias elváltozásait diagnózisként először 1871-ben olvashatjuk. Szívinfarktus kórismét egyszer sem találtunk, bár leírják a

3. ábra. A boncolások évek szerinti eloszlása

4. ábra. A boncjegyzőkönyvekben előforduló betegségek és halálok eloszlása.

koszorúerek elzáródását. Ha a szíven makroszkópos elváltozást nem találtak, paralysis cordis diagnózis jelenik meg, ami lehetett szívelégtelenség vagy ritmuszavar okozta halál is.

A vesebetegségek közül legtöbbször *nephritis*, *Bright kór* vagy *amyloid degeneráció* diagnózis jelenik meg.

A járványos betegségeket (tífusz, kolera, variola, diftéria, malária), külön-külön osztályoztam, a nem természetes haláleseteket (mérgezés, vízbefulladás, égés, golyó általi halál) egyetlen osztályba soroltam. Létezett ugyan külön regiszter a rendőri és törvényszéki eseteknek, mégis ezek is a kórbonctani nyilvántartásba kerültek.

A kórbonctani jegyzőkönyvekből nem tűnik ki egyértelműen a nagyon magas csecsemő-és gyermekhalandóság. Az Orvosi Hetilap 1885-ös Közegészségügyi és törvényszéki mellékletében található magyarországi gyermekhalandóságra vonatkozó statisztikai adatok szerint, 1870-1875 között [6] Kolozs megyében 36,5% volt az 5 év alatti gyermekhalandóság. Ezzel szemben a kórbonctani eseteknek csak 3,0 %-a volt 5 év alatti gyermek, ennek 80,8 % pedig 1 év alatti volt. A kórbonctani statisztikában a felnőtt betegek elhalálozása a valósnál nagyobb arányszámot mutat, mivel a

gyermekek nagy részét otthon kezelték, otthon haltak meg, és nem boncolták fel.

A boncjegyzőkönyvek alapján az intézet mindennapi tevékenységének csak egy részére lehet rálátásunk. A kórbonctani diagnózist a szakorvos, vagy a professzor állította fel, de az együttműködés szoros volt a klinikusokkal. A boncolásokon, a kórszövettani vizsgálatokon rendszerint jelen voltak a sebészek, a nőgyógyászok, belgyógyászok is. Ez a szoros kapcsolat tükröződik a tudományos tevékenységükben és a korabeli publikációikban is. A kórbonctani leírások alapján állítja fel a klinikus a diagnózist, dönti el a sebészi kezelést. Abban a korban vagyunk amikor a kórbonctan és a mikrobiológia rohamos elterjedésével az orvostudományban szemléletváltás történik. Ezekre az új tudományágakra kezd építeni a születendő modern medicina.

Irodalom

1. Frank Ö. – *A halálozás aránya és a fertőző betegségek hazánk és a világ nevezetesebb városaiban*, Orvosi Hetilap (Közegészségügyi és törvényszéki orvostan, melléklet), 1885, 29:39-40.
2. Izsák S. – *Spitale vechi și noi*, Ed. Medicală, București, 1976.
3. Maizner J. – *A kolozsvári orvossebészeti tanintézet történeti vázlat*, 1890.
4. Szombathelyi G. – *Kolozsvár város közegészségügyi állapotáról, a népesedési mozgalomról és különféle vizsgák eredményéről 1877-ben*, Orvos-természettudományi Értesítő, 1878, 3:1-2.
5. Szombathelyi G. – *Kolozsvár városának közegészségügyi állapotáról, népesedési mozgalomáról az 1878. év folyamán*, Orvos-természettudományi Értesítő, 1879, 4:59-61.
6. ****A gyermekhalandóság Magyarországon megyék szerint*, Orvosi Hetilap (Közegészségügyi és törvényszéki orvostan, melléklet), 1879, 23:37-40.